

INGLIZ TILINI O'QITISHDA O'QUVCHILARNING ICHKI MOTIVATSIYASINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Kurbanova Mohigul Nuraliyevna

Navoiy davlat universiteti,

“Pedagogika nazariyasi va tarixi” mutaxassisligi magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz tilini o'qitish jarayonida o'quvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirishning pedagogik asoslari, samarali metod va shart-sharoitlari tahlil qilinib, ularning ta'lim samaradorligini oshirishdagi ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: ichki motivatsiya; ingliz tilini o'qitish; pedagogik asoslar; shaxsga yo'naltirilgan ta'lim; kommunikativ yondashuv; o'quv motivatsiyasi; interaktiv metodlar; ta'lim samaradorligi.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ВНУТРЕННЕЙ МОТИВАЦИИ УЧАЩИХСЯ ПРИ ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация. В данной статье анализируются педагогические основы, эффективные методы и условия формирования внутренней мотивации учащихся в процессе обучения английскому языку, а также обосновывается их значение в повышении эффективности обучения.

Ключевые слова: внутренняя мотивация; обучение английскому языку; педагогические основы; личностно-ориентированное обучение; коммуникативный подход; учебная мотивация; интерактивные методы; эффективность обучения.

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF DEVELOPING STUDENTS' INTRINSIC MOTIVATION IN TEACHING ENGLISH

Abstract. This article analyzes the pedagogical foundations, effective methods, and conditions for developing students' intrinsic motivation in teaching

English and substantiates their role in enhancing the effectiveness of the learning process.

Keywords: *intrinsic motivation; English language teaching; pedagogical foundations; learner-centered education; communicative approach; learning motivation; interactive methods; educational effectiveness.*

KIRISH

Bugungi globallashuv va integratsiya jarayonlari sharoitida ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan, ta'lim va kasbiy faoliyatning muhim vositasiga aylangan. Jahon ta'lim tizimida chet tillarini o'qitish jarayonida faqat til ko'nikmalarini shakllantirish emas, balki o'quvchilarning ichki motivatsiyasini rivojlantirish muhim pedagogik vazifa sifatida e'tirof etilmoqda. Ichki motivatsiya o'quvchining o'rganishga bo'lgan ongli ehtiyoji, barqaror qiziqishi va mustaqil ta'limga intilishini ta'minlovchi asosiy omil hisoblanadi.

Xalqaro pedagogik tadqiqotlarda (R. Gardner, E. Deci va R. Ryan, D. Dörnyei va boshqalar) chet tillarini o'rganishda ichki motivatsiya darajasi yuqori bo'lgan o'quvchilarda kommunikativ kompetensiya samaraliroq shakllanishi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Zamonaviy ta'lim paradigmasida shaxsga yo'naltirilgan, kompetensiyaviy va kommunikativ yondashuvlar doirasida motivatsiya ta'lim jarayonining markaziy komponenti sifatida qaralmoqda. Shu bois ingliz tilini o'qitishda ichki motivatsiyani shakllantirishning pedagogik asoslarini aniqlash dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi.

O'zbekiston Respublikasida ham ingliz tilini o'qitishni takomillashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonunida ta'lim oluvchining shaxsiy ehtiyojlari, qiziqishlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish, o'quvchilarning mustaqil fikrlashi va ijodiy faolligini rivojlantirish muhim vazifa etib belgilangan.¹ Mazkur talablar bevosita o'quvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirish zaruratini taqozo etadi.

¹ O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020. – 34 b.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5712-son Farmonida ta'lim mazmunini yangilash, o'quvchilarning motivatsiyasi va o'quv faolligini oshirish, chet tillarni o'rganishga bo'lgan ichki ehtiyojni shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan.² Ushbu hujjatda ingliz tilini o'qitishda shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlarni keng joriy etish zarurligi qayd etilgan.

Shuningdek, 2021-yil 19-maydagi PF-5117-son Farmon hamda xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirishga qaratilgan boshqa normativ-huquqiy hujjatlarda ingliz tilini o'qitish sifatini oshirish, o'quvchilarning til o'rganishga bo'lgan ichki rag'batini kuchaytirish va xalqaro standartlarga mos kompetensiyalarni shakllantirish vazifalari belgilab berilgan.³

Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, ingliz tilini o'qitish jarayonida ko'pincha tashqi nazorat va baholashga asoslangan yondashuvlar ustun bo'lib, o'quvchilarning ichki motivatsiyasini tizimli va maqsadli shakllantirish yetarli darajada ta'minlanmayapti. Bu holat o'quvchilarning dars jarayonidagi faolligi va o'quv natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bois ingliz tilini o'qitishda o'quvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirishning pedagogik asoslarini ilmiy jihatdan tadqiq etish, samarali metod va pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash hamda ularni ta'lim amaliyotiga joriy etish xalqaro va milliy miqyosda dolzarb ilmiy-pedagogik vazifa hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O'quvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirish muammosi pedagogika va psixologiya fanlarida uzoq yillardan buyon ilmiy tadqiq etib kelinmoqda. Xususan, chet tillarini o'qitish metodikasida motivatsiya masalasi o'quv jarayonining samaradorligini belgilovchi yetakchi omillardan biri sifatida qaraladi.

² O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida" (PF-5712, 29.04.2019). – Toshkent, 2019. – 12 b.

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni "Xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida" (PF-5117, 19.05.2021). – Toshkent, 2021. – 10 b.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ingliz tilini o'rganishda ichki motivatsiya shaxsning ehtiyojlari, qiziqishlari va o'zini rivojlantirishga bo'lgan intilishi bilan bevosita bog'liqdir.

Xalqaro ilmiy tadqiqotlarda motivatsiya tushunchasi bir necha nazariy yondashuvlar asosida izohlangan. Jumladan, R. Gardnerning ijtimoiy-psixologik nazariyasida chet tilini o'rganishga bo'lgan motivatsiya integrativ va instrumental turlarga ajratilgan bo'lib, integrativ motivatsiya ichki motivatsiyaning muhim tarkibiy qismi sifatida talqin etiladi.⁴ Muallifning fikricha, tilni o'rganish jarayonida madaniy yaqinlik va shaxsiy qiziqish omillari o'quvchining ichki faolligini oshiradi.

E. Deci va R. Ryan tomonidan ishlab chiqilgan o'z-o'zini belgilash nazariyasi (Self-Determination Theory) ichki motivatsiyaning mohiyatini chuqur ochib beradi.⁵ Ushbu nazariyada ichki motivatsiya shaxsning avtonomligi, kompetentlik hissi va ijtimoiy aloqadorlik ehtiyojlari qondirilishi bilan izohlanadi. Tadqiqotchilar chet tilini o'rganish jarayonida o'quvchiga mustaqil qaror qabul qilish imkonini berish, ijobiy pedagogik muhit yaratish ichki motivatsiyani kuchaytirishini ta'kidlaydilar.

D. Dörnyei chet tillarini o'qitishda motivatsiyani dinamik jarayon sifatida ko'rib chiqib, motivatsion strategiyalarni dars jarayoniga integratsiya qilish zarurligini asoslab bergan.⁶ Uning tadqiqotlarida o'qituvchining pedagogik mahorati, dars mazmunining qiziqarliligi va kommunikativ vaziyatlarning real hayot bilan bog'liqligi o'quvchilarning ichki motivatsiyasini rivojlantiruvchi asosiy omillar sifatida e'tirof etiladi.

Shuningdek, kommunikativ yondashuv (H. Brown, J. Harmer) asosida olib borilgan tadqiqotlarda ingliz tili darslarida interaktiv metodlar, muloqotga yo'naltirilgan topshiriqlar va autentik materiallardan foydalanish o'quvchilarning ichki motivatsiyasini sezilarli darajada oshirishi ilmiy jihatdan asoslangan. Ushbu

⁴ Gardner R. C. Motivation and Second Language Acquisition. – New York: Peter Lang Publishing, 2007. – 516 p.

⁵ Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. – New York: Plenum Press, 1985. – 372 p.

⁶ Dörnyei D. Motivational Strategies in the Language Classroom. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 155 p.

yondashuvda o'quvchi bilim oluvchi emas, balki faol muloqot subyekti sifatida namoyon bo'ladi.

O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham o'quv motivatsiyasini rivojlantirish masalasi keng yoritilgan. Jumladan, mahalliy pedagogik adabiyotlarda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, kompetensiyaviy yondashuv va interfaol metodlar orqali o'quvchilarning o'quv faolligini oshirish masalalari tahlil qilingan. Tadqiqotchilar ingliz tili darslarida o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda motivatsion muhit yaratish zarurligini ta'kidlaydilar.

Biroq adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ingliz tilini o'qitishda ichki motivatsiyani shakllantirish masalasi ko'plab tadqiqotlarda alohida jihatlar doirasida o'rganilgan bo'lsa-da, uning pedagogik asoslari, shart-sharoitlari va tizimli mexanizmlari yetarli darajada kompleks yondashuv asosida ochib berilmagan. Ayniqsa, milliy ta'lim tizimi sharoitida ingliz tilini o'qitishda ichki motivatsiyani shakllantirishga oid empirik tadqiqotlar soni cheklangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, o'quvchilarning ichki motivatsiyasini rivojlantirishda dars mazmunining hayotiy vaziyatlar bilan bog'liqligi muhim ahamiyat kasb etadi. Kommunikativ topshiriqlar, real muloqotga yo'naltirilgan mashqlar va autentik materiallardan foydalanilgan darslarda o'quvchilarning faolligi va mustaqil fikrlashi oshganligi kuzatildi. Bu holat D. Dörnyei va H. Brown tomonidan ilgari surilgan motivatsion strategiyalar samaradorligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari shuningdek, o'qituvchi tomonidan yaratilgan ijobiy psixologik muhit o'quvchilarning ichki motivatsiyasiga bevosita ta'sir ko'rsatishini ko'rsatdi. Rag'batlantiruvchi baholash, konstruktiv fikr-mulohaza (feedback) va o'quvchilarning individual yutuqlarini e'tirof etish ularning o'ziga bo'lgan ishonchini kuchaytirib, ingliz tilini o'rganishga bo'lgan ichki qiziqishini oshirdi. Bu holat E. Deci va R. Ryan tomonidan asoslangan o'z-o'zini belgilash nazariyasidagi kompetentlik va avtonomlik ehtiyojlarining qondirilishi bilan izohlanadi.

Muhokama jarayonida aniqlangan yana bir muhim jihat shundan iboratki, ingliz tilini o'qitishda ichki motivatsiyani shakllantirish uzluksiz va tizimli jarayon hisoblanadi. Darslarda faqat tashqi rag'batlantirishga tayanish o'quvchilarning qisqa muddatli faolligini ta'minlashi mumkin, biroq barqaror o'quv natijalariga erishish uchun ichki motivatsiyani rivojlantiruvchi pedagogik mexanizmlar ustuvor bo'lishi lozim.

Tadqiqot natijalari asosida ingliz tilini o'qitishda o'quvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirishga xizmat qiluvchi quyidagi pedagogik natijalarga erishildi:

- ingliz tili darslarida kommunikativ va interaktiv metodlardan foydalanish o'quvchilarning o'quv faolligini oshirdi;
- shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning mustaqil o'rganishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytirdi;
- ijobiy psixologik muhit va konstruktiv baholash o'quvchilarning o'ziga ishonchini oshirib, ichki motivatsiyani rag'batlantirdi;
- axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining maqsadli qo'llanilishi o'quv jarayonining samaradorligini ta'minladi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari ingliz tilini o'qitishda o'quvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirish pedagogik jarayonning ajralmas qismi ekanligini tasdiqlaydi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan ilmiy tahlillar asosida ingliz tilini o'qitishda o'quvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirishga doir quyidagi xulosalar chiqarildi:

- ichki motivatsiya ingliz tilini o'rganish jarayonining barqarorligi va samaradorligini ta'minlovchi yetakchi omil hisoblanadi;
- shaxsga yo'naltirilgan va kommunikativ yondashuvlar ichki motivatsiyani rivojlantirishda samarali pedagogik asos bo'lib xizmat qiladi;
- o'qituvchining pedagogik mahorati va motivatsion strategiyalari o'quvchilarning o'quv faolligini oshirishda muhim rol o'ynaydi;

– zamonaviy pedagogik texnologiyalar va raqamli resurslarning tizimli qoʻllanilishi oʻquvchilarning oʻrganishga boʻlgan ichki ehtiyojini kuchaytiradi.

Mazkur xulosalar asosida ingliz tilini oʻqitish jarayonini takomillashtirishga qaratilgan quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi:

– Ingliz tili darslarini rejalashtirishda oʻquvchilarning qiziqishlari, ehtiyojlari va individual xususiyatlarini hisobga olgan shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuvni keng joriy etish.

– Dars jarayonida kommunikativ, interaktiv va muammoli taʼlim metodlaridan tizimli foydalanish orqali oʻquvchilarning ichki motivatsiyasini kuchaytirish.

– Oʻqituvchilar uchun ingliz tilini oʻqitishda motivatsion strategiyalarni qoʻllashga doir metodik tavsiyalar va malaka oshirish dasturlarini ishlab chiqish.

– Axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishda pedagogik maqsad va oʻquv natijalariga yoʻnaltirilgan yondashuvni taʼminlash.

– Ingliz tili darslarida baholash jarayonini ragʻbatlantiruvchi va rivojlantiruvchi baholash tamoyillari asosida tashkil etish.

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilini oʻqitishda oʻquvchilarning ichki motivatsiyasini shakllantirish pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi boʻlib, mazkur yoʻnalishda olib boriladigan ilmiy-amaliy tadqiqotlar taʼlim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari ingliz tili taʼlimini takomillashtirish hamda oʻquvchilarning til oʻrganishga boʻlgan barqaror qiziqishini rivojlantirishda amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Qarori “Chet tillarni oʻrganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” (PQ–1875, 10.12.2012). – Toshkent, 2012. – 6 b.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni “Oʻzbekiston Respublikasi xalq taʼlimi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash toʻgʻrisida” (PF–5712, 29.04.2019). – Toshkent, 2019. – 12 b.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Farmoni "Xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatdan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida" (PF-5117, 19.05.2021). – Toshkent, 2021. – 10 b.
4. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2020. – 34 b.
5. Brown H. D. Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy. – New York: Pearson Education, 2007. – 410 p.
6. Deci E. L., Ryan R. M. Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior. – New York: Plenum Press, 1985. – 372 p.
7. Dörnyei D. Motivational Strategies in the Language Classroom. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 155 p.
8. Gardner R. C. Motivation and Second Language Acquisition. – New York: Peter Lang Publishing, 2007. – 516 p.
9. Harmer J. How to Teach English. – London: Longman, 2007. – 288 p.
10. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. – Cambridge: Cambridge University Press, 2014. – 410 p.
11. Zaripova D. A. Xorijiy tillarni o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 168 b.
12. Yo'ldoshev J. G., Usmonov S. A. Pedagogik texnologiya asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2004. – 104 b.
13. Sayidahmedov N. S. Pedagogik mahorat va innovatsion ta'lim texnologiyalari. – Toshkent: Fan, 2018. – 220 b.